

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ
ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ

UZUN TEZİ

BİR ODA İKİ İNSAN: GÖLGELERİN YER DEĞİŞTİRDİĞİ ZAMAN

Kılavuz Öğretmen: Işıl Çırakoğlu

Öğrencinin Adı: Beste

Öğrencinin Soyadı: İstemi

Diploma Numarası: D11290082

Sözcük Sayısı: 3927

Araştırma Konusu: Orhan Pamuk'un "Beyaz Kale" adlı romanında çatışma kavramı nasıl işlenmiştir?

ÖZ (ABSTRACT)

Türkçe A Dersi kapsamında hazırlanan bu tezde, Orhan Pamuk'un "Beyaz Kale" adlı yapıtında çatışma kavramının nasıl yansıtıldığı incelenmiştir. Birbirinden kültürel açıdan bütünüyle farklı iki figürünün ilişkisinin öne çıktığı yapıt, bu ikilinin hem dış dünyayla hem de iç dünyalarıyla hesaplaşmalarını ve birbirleriyle uyumlanma süreçlerini yansıtmaktadır; ancak başta ortaya konan kültürel farklılık sorunu, bu sürecin çatışma üzerine kurulu olduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak bu çalışmada öncelikle çatışmayı ortaya çıkaran nedenler belirlenmeye çalışılmış; bu nedenlerin başında Hoca ile Venedikli'den, Venedikli'nin esir düşmüş olması; yani güçler eşitsizliği olduğu görülmüştür. Adlarından anlaşılacağı üzere biri Doğulu biri Batılı olan bu figürler, güç dengesi Hoca'nın lehine olmasına rağmen birbirlerini kendilerine ve birbirlerine kanıtlama çabası içerisine girmişlerdir. Bunun altında da uygarlık açısından daha ileri düzeyde olduğu bilinen Batı'nın temsilcisi Venedikli'nin bu farkındalığı yatmaktadır. Doğu-Batı farklılığı, Doğu'nun Batı'ya, Batı'nın Doğu'ya üstünlükleri yapıttaki bu iki figürün ayrıştığı en temel nokta olduğu için bu tez çalışmasında öncelikle bu konu ele alınmış; buna bağlı olarak inançların çatışması değerlendirilmiştir. Yapıtta uzamın ve simgelerin çatışmaların çatışma kavramını vurgulamak üzere çarpıcı bir biçimde kullanılmasından hareketle, bu kurgu öğelerinin yapıta belirtilen bağlamda katkısına da değinilmiştir. Araştırma sonucunda farklılıkların insanları kimi zaman ayıştırmak yerine tek vücut haline getirecek kadar yakınlaştırdığı gerçeğine ulaşılmıştır.

SÖZCÜK SAYISI:195

İÇİNDEKİLER:

I.	GİRİŞ.....	4
II.	BEYAZ KALE ADLI YAPITTA ÇATIŞMA KAVRAMI NASIL İŞLENMİŞTİR?.....	6
	II. I. Yapıttaki Çatışmanın Yansıtılmasında Figürlerin İşlevi	6
	II. I. Yapıttaki Figürlerde Doğu-Batı Çatışması.....	9
	II.I.II. Yapıttaki Figürlerde Din Çatışması.....	10
	II.II.II. Yapıttaki Figürlerin Kişilik Özelliklerinin Çatışması.....	12
	II. II. Yapıttaki Çatışmanın Yansıtılmasında Uzamın İşlevi.....	15
	II. II. Yapıttaki Çatışmanın Yansıtılmasında Simgelerin İşlevi.....	18
III.	SONUÇ.....	20

I.GİRİŞ

Orhan Pamuk, Beyaz Kale adlı yapıtında temelde kültürel çatışmayı işlemekte; bunu da Doğu-Batı çatışması üzerine temellendirmektedir. Yazarın yapıtında çatışmayı adları bile kültürlerini yansıtan iki figür olan Venedikli ile Hoca üzerinden yansıtmaktadır. Doğu- Batı çatışması da karakterler üzerinden kutupluluk yaratarak çatışmayı oluşturmak da edebiyatımızda sıklıkla karşılaşılan konu ve yöntemlerdendir. Ne var ki yazar bunu farklılaştıkça aynılaşmak, benzerimize ya da benzemezimize ayna olmak gibi yan izleklerle işlediği için yapıt ilgi çekici hale gelmektedir. Ayrıca yapıtta, iki kutuptaki kültürün birinin bir diğerine üstünlüğünden, öykünmesinden çok, kültürlerin bir arada, uzlaşarak zenginleşebileceği iletisi de ağır basmaktadır. Yapıtta çatışmanın Batılılaşmanın yanlış anlaşılmasına dayandırılmaması, Batı'nın bir kurtarıcı gibi kutsallaştırılmamış olmaması da yapıtı Doğu-Batı çatışmasını işleyen yapıtlardan farklı kılmaktadır. Bu yönüyle yapıt, kültürel farklılıkların ışığında kendini bulmaya çalışan bireylerin öyküsünü içermektedir. Tezin konusunun belirlenmesinde, yapıtın kutupluluğa dayalı canlı anlatımı ve insanın kendini bulma süreci içerisindeki aşamalarını farklı kültürel yapılar üzerinden anlatması ve bunu olanaksız gibi görünen "bir diğeri olmak" gibi sıra dışı bir sonuca bağlaması etkili olmuştur.

Yapıtta olaylar, Doğu-Batı ayrımını belirginleştirebilmek için özellikle Osmanlı Dönemi içerisinde kurgulanmıştır. Osmanlı'nın son yıllarına denk gelen tarihsel süreç içerisinde Doğu'nun da Batı'nın da kendini güçlü ve üstün saydığı bir dönem söz konusudur. Osmanlı, yıllarca sayısız millete hükmedebilmenin ve iktidarın sarhoşluğu içerisinde iken Batı bilimsel gelişmelerle ilerlemiş ve bilgiden gelen gücü elde etmiştir. Her iki toplumun da kendinden taviz vermeyecek kadar üstünlük telâşı içerisinde olması durumu yapıtta bunu somut birer insan varlığı olarak yansıtan Venedikli'de de Hoca'da da görülmektedir. Batı'nın ve Doğu'nun tüm özellikleri yapıtta bu iki figüre indirgendiğinden yapıttaki çatışma da onlar

üzerine kuruludur. Fiziksel görünümelerini, bilgilerini, birbirinde gözlemleyen bu iki kişinin uyumlanma sürecinde hem kendi iç çatışmaları hem inançları hem kültürel dogmaları ve özgürlükleri açığa çıktığından Venedikli de Hoca da kendilerini tanımak için eşsiz bir fırsat yakalamışlardır. Her iki karakter birlikte geçirdikleri süreçte çatışarak aynılaşımlardır. Bu nedenle yapıt baştan sona kadar çatışma üzerine kuruludur. Yapıtta güç-güçsüzlük, köle-efendi, Doğu-Batı biçiminde ikili kavramlar üzerine kurulu çatışmalar olduğu kadar din ve inançla ilgili çatışmalar da iç çatışmalar da yer almaktadır. Bu tezde yapıttaki çatışmaları yansıtan kurgu öğeleri ayrı ayrı değerlendirilerek yapıtta anlatılan Doğu ve Batı çatışması ile ilişkilendirilebilmektedir.

II. BEYAZ KALE ADLI YAPITTA ÇATIŞMA KAVRAMI NASIL İŞLENMİŞTİR?

II. I. Yapıttaki Çatışmanın Yansıtılmasında Figürlerin İşlevi

Orhan Pamuk'un "Beyaz Kale" adlı yapıtında Doğu- Batı sorunsalı, din baskısı, köle-efendi ilişkisi ve kişilik çatışması gibi kavramlar, öncelikle iki roman figürü üzerinden kutupluluk içerisinde işlenmiştir. Yapıtta Doğulu figür Hoca, Batılı figür ise Venedikli'dir. Yaşamın farklı alanlarına karşı farklı tutum ve davranışlar içerisinde olmaları; bununla birlikte bir arada yaşama zorunda olmaktan kaynaklanan uyum gösterme zorunluluğu, aradaki hiyerarşik ilişkinin getirdiği iletişim güçlükleri, bu ikilinin fiziksel ve duygusal çatışma yaşamalarına da zemin hazırlamıştır. Yapıttaki olaylar, bilimsel konularda kafa yormaya meraklı, astronomi, matematik ve fizikten anlayan, aynı zamanda resme ilgi duyan, kendisini kendini beğenmiş biri olarak nitelemekten çekinmeyen Venedikli'nin gemiyle Napoli'ye giderken yaşadığı talihsizlik sonucu İstanbul'a Türkler tarafından getirilmesiyle başlamaktadır.

"Venedik'ten Napoli'ye gidiyorduk. Türk gemileri yolumuzu kesti. Bir topu üç gemiydik. Onların ise sisin içinden çıkan kadırgalarının ardı arkası kesilmiyordu bir türlü. Gemimizde korku ve telâş başladı; çoğunluğu Türk ve Mağripli olan kürekçilerimiz sevinç çılgınlıkları atıyordu; sinirlerimiz bozuldu. (11)

Yapıtın ilk satırlarında aktarılan bu esir düşme durumu, yapıtta çatışma olgusunun habercisi niteliğindedir. Özgür bir biçimde ülkelerine doğru yol almakta olan bir grup insanın gücü elinde bulunduran tamamen farklı bir kültüre sahip milletlerin boyunduruğuna girişi, doğal olarak "sinir bozucu" bir durum olarak aktarılmaktadır. Venedikli için, İstanbul, farklılığıyla, ihtişamıyla keşfedilmesi gereken bir güzelliştir; ancak buraya köle olarak gelmesi onun için İstanbul'un büyüsunü bozmaktadır. "İstanbul'un güzel şehir olduğunu, ama insanın burada köle değil, efendi olması gerektiğini düşünürdüm." (15) sözleri Venedikli'nin içinde bulunduğu ortama değil, koşullara karşı olumsuz bir duygu durumu içerisinde olduğunu

yapıtın başından hissettirmektedir. Zekâsı ve becerileri sayesinde esaretinin ilk günlerinden başlayarak kendine diğer kölelerden ayrıcalıklı bir konum edinen Venedikli, içinde bulunduğu durumdan sıyrılmak için Türkçe öğrenmeye başlar. Konumu nedeniyle önemli kişilerin hastalıklarına derman olmak üzere zincirleri çözülen Venedikli'nin ara sıra hücrelerinden çıkarak serbestçe dolaşmasına da göz yumulur. Kendinden kısa sürede hekim olarak söz ettirmeyi başaran Venedikli'nin bir Osmanlı Paşa'sının sağlığıyla, nefes darlığı sorunuyla ilgilenmesi, onun yaşamının farklı bir yöne evrilmesine zemin hazırlar. Bir kışlık esaretinin ardından Paşa tarafından çağrılan Venedikli, orada kendisine oldukça benzeyen bir benzeriyle karşılaşır: *“Odaya giren inanılmayacak kadar bana benziyordu. Ben oradaymışım. İlk anda böyle düşünmüştüm. Sanki bana oyun etmek isteyen biri, benim girdiğim kapının tam karşısındaki kapıdan içeri beni bir daha sokuyordu (21)”*.

Paşa'nın yardımına koşarak güven kazanan Venedikli, sürekli ülkesine dönmenin hayallerini kurduğu, Paşa'nın iyilikleri karşısında bir gün buna hak kazanacağı düşüncesinde olduğu için benzeriyle karşılaşmasını, ilk olarak aklının kendisine oyunu olarak yorumlar. *“Beklerken bunun (...)sıkıntılı aklımın kurgusu olduğunu düşündüm. O günlerde sürekli hayal görüyordum çünkü: Eve dönüyormuşum, herkes beni karşılamış, beni hemen bırakıyorlarmış...(21)”*. Benzerinin sakallı olması, benzerini görmenin şaşkınlığını yaşamaması, bir yıldır aynada kendi yüzünü görmemiş olması, Venedikli'yi benzerine odaklanmamaya itse de o, Paşa'nın isteklerini dinlerken bile gözünü ondan alamamıştır. Üstelik Venedikli ile benzerini ortaklaştıran bir durum daha söz konusudur: Paşa, büyük kutlamalar için eşsiz gösteriler hazırlama görevini önceleri Hoca diye seslendiği bu kişiye verirken şimdi astronomiden, mühendislikten, matematikten anladığı için Venedikli'den yardım istemeyi uygun görmüştür. Bununla birlikte Paşa, Venedikli'nin köle olduğu vurgusunu da yaparak bu ikilinin ilişkisindeki gücü ve iktidarı Hoca'ya verir: *“Hoca dediği*

benzerime döndü sonra: Sorumluluk ondaymış.”(20) Böylece yapıtın başında kurulan iktidar çatışması ülkeler düzeyinden Hoca-Venedikli üzerinde somutlaşmış olur.

Birbirinden bir bilgi edinme, birlikte bir sorumluluğu paylaşma durumunda kalan Hoca ile Venedikli'nin birbirleriyle ilk etkileşimleri, birbirleriyle ilgili kaçamak gözlemler yaparak diğerine yakalanmaktan ibarettir. Venedikli, öncelikle Hoca'nın Haliç'e bakan evini sıkıcı, boğucu, bulur, eşya olmamasını anlayamaz, sedirlere oturmaya alışamaz. Bu özellikleri Hoca'nın kişiliğine yöneltmeye çalışır. Diğer yandan Hoca, Venedikli'yle olabildiğince az iletişim kurarak ondan bir şeyler öğrenmenin yollarını araştırır: *“Bana boğucu gelen bu kopukluktu işte.”(24) İkisi de birbirlerinden fazla bilgi sahibi olmadığının farkına varmakla birlikte farklılıklarını birer eksiklik olarak algılamaya başlarlar ve bu ilk olarak din konusunda patlak verir. Hoca, Venedikli'nin Müslüman olmamasını sorgularken Venedikli bunu kendine yönelik bir küçümseme olarak algılar. Venedikli'nin, Hoca'nın kötü bir el yazısıyla yazılmış Almagesit kitabını bir kenara fırlatması da Hoca'yı yaralar. “Hoca bir kenara bırakıverdiğim kitabın beni heyecanlandırmadığını görünce öfkeleni. Yedi altın vermiş bu cilde, kendime beğenmişliği bırakıp, sayfalarını çevirip bir göz atmam doğru olurmuş.”(25) Bu süreç Hoca'nın da Venedikli'nin de çabalarıyla zamanla değişime uğrar. Güç savaşından dolayı iletişim kurmayı bile beceremeyen bu ikili, zamanla yazarak iletişim kurmaya başlarlar. Bu, özellikle Hoca'yı iç çatışmaya sürükler. Kendilerini birbirlerinde tanıyan Venedikli ve Hoca, hırslarını, egolarını bir kenara bıraktıkları zaman mutlu ve başarılı olabildiklerini ve gerçek iletişimi yakalayabildiklerini görürler.*

II. I. Yapıttaki Figürlerde Doğu-Batı Çatışması

Yapıttaki bu çatışmanın temelinde iki kültürün de farklı nedenlerle birbirine üstün olduğu düşüncesi yatmaktadır. Batı'dan öğrenmesi gereken çok şey olduğunun farkında olan Hoca,

kendini beğenmişliği bir kenara bırakmamakta ve bu onu Batı kültürünü aşağılamaya kadar götürmektedir: *“Aptal oldukları için başlarının üstünde gezinen yıldızlara bakıp düşünmüyorlardı; aptal oldukları için öğrenecekleri şeylerin önce ne yararı olacağını soruyorlardı. (46)”* Bu ikilem Hoca'nın içinde yapıtın başından sonuna kadar sürmektedir. Bir yandan da kendi toplumunun Batı karşısında yenilgiye uğradığını düşünen Hoca'nın Batılı Venedikli Köle'den açıktan yardım istemeye yanaşmaması, kendi öz değerlerine olan inancına ve onları kaybetmek istememesine dayalıdır: *“Belki de yıkım, ötekilerin üstünlüğünü görerek onlara benzemeye çalışmak demektir”* (122). Hoca'nın kaybetmek istemediği değerlerinin başında da dinine olan bağlılığı gelmektedir. Yapıtta söz edilen veba salgınına bile Allah'ın yazgısı olarak niteleyen ve tevekküle sığınan biridir Hoca. Yapıtta Batı'yı kendine benzetmek isteyen ama bir yandan da onun düşüncesini önemseyen tutum yalnızca Hoca ile sınırlı değildir. Venediklilerin yazdıklarını Padişah'a götürüp okutturan Hoca, aynı ikilemi, iktidarda da görür:

Onu kendisine inanmaktan alıkoyan, küçümser gözüktüğü benim basit düşüncelerimin eksikliği de tam değildi. Benim gibilerin 'onların' bana bütün o bilgileri öğreten kafamın içine o kutuları, o bilgi gözlerini yerleştiren ötekilerin düşüncelerini öğrenmek istiyordu asıl. Onlar bu durumda ne düşünür acaba? Bana sormak için can attığı, ama sormadığı buydu işte! (...) Bitirip bitirmediğini bilemediğim bu kitabı, bir süre sonra bırakıp yeniden o 'aptallar' nakaratına döndü. Yapılması gereken asıl bilim, onların neden öyle aptal olduklarını anlamaktan geçiyormuş; kafalarının içinin neden öyle olduğunu bilip ona göre düşünmekten!” (58-59).

Hoca, başlangıçta kullandığı “aptal” sözünü bu kez Venedikli'nin şahsındaki Batılılar için değil, kendi insanları için kullanmaktadır. Bu da aslında yapıtaki Doğu-Batı çatışmasının

özünü vermektedir; İki kültürün insanları da birbirlerine muhtaçlıklarını bildikleri halde burunlarından kıl aldurmamakta, biri bir diğerini küçümseyerek üstünlüğünü koruyabileceği inancını sürdürmeye çalışmaktadır. Ne var ki Hoca, sonunda bu uzlaşmazlığın bir ilerleme kaydedemeyeceği içgörüsüne ulaşarak, Venedikli de bir Müslümanın gelişmeye ve değişime açık olabilmesine olumlu tutum geliştirerek kalıplarını yıkmayı başarırlar.

II.I.II. Yapıttaki Figürlerde Din Çatışması

Yapıttaki iki odak figürün birbirlerinden farklı iki dine sahip olmaları, kaçınılmaz olarak din çatışmasını da beraberinde getirmiştir. Bu çatışma aslında Venedikli ile Paşa, dolayısıyla Padişah, Venedikli ile Hoca arasında uzlaşmazlık biçiminde de okunabilir. Venedikli Müslüman topraklarında esir olan bir insan olarak baskı hissetmekte ve bu onun belirtilen kişilerle çatışma, kör dövüşü yaşamasına neden olmaktadır. Bunun temel nedeni yirmi üç yaşına kadar Hıristiyan inancıyla yaşamış olan Venedikli'nin, iradesi dışında inancını değiştirmek istememesi, esir bulunduğu topraklarda ise İslamiyet'in, kişinin kabulünde bir önceliğinin olmasıdır. Venedikli bunu gemiyle getirildiği ilk dakikalarda hissetmiştir: *“Bütün direklerin tepesine sancaklar çektiler, altlarına da bizim bayrakları, Meryem Ana tasvirlerin, haçları tersinden asıp külhanbeylerine oklattular. (15).”* Venedikli, bir hekim gibi herkesin hastalığına çözüm bularak esaretinin ağırlığını hafifletmeye başladığı esaretinin ilk günlerinde din baskısını etrafında sürekli hissetmiştir. Müslüman olmuş bir eski kölenin kaçmasını öğütlediği Venedikli, esaretten yararlı işler yaparak kurtulamayacağını da bu günlerde kavramıştır: *“İşlerine yarayan köleyi bana yaptıkları gibi oyalarlar, ülkesine dönmesine izin vermezlermiş. Onun gibi Müslüman olursam azat ettirmişim kendimi, o kadar (19).”* Venedikli tarafından baskı olarak algılanan bu durum, Türkler için beklentiden ibarettir. Yapıttaki çatışmayı doğuran neden de budur. İnsanları anlayabilmek için Türkçe dersleri alan

Venedikli'nin bu isteği, Müslüman olmakla sonuçlanacak bir girişim olarak algılanmıştır: *Türkçeyi hızla öğrendiğimi gördükçe sevinir, benim kısa zamanda Müslüman olacağımı da söylerdi (15).*” Venedikli, bu beklenti nedeniyle daha katı bir tutum içerisine girmiş, belki de o kadar derinden bağlılık hissetmediği inancını sürdürmekte ısrarcı davranmıştır.

Venedikli'nin bir kış İstanbul'da kaldıktan sonra bile sürekli ülkesiyle ilgili hayaller kurması, yeni getirilen kölelerden haber almak istemesi ve dönme umudu, yine dininden kaynaklanan engeller yüzünden suya düşmüştür. Hoca ile birlikte hazırladıkları havai fişek gösterisinden sonra Paşa'nın ayrı bir itibar kazanmasında emeği geçen Venedikli, kendisine ödül verileceğini öğrendiğinde ülkesine gitmek isteğini belirtmiş ve ancak Müslüman edilirse azat edilebileceğini öğrenmiştir. Din değiştirmeme kararında olması da onun yeniden hücreesine dönmesine neden olmuştur. Venedikli Paşa ile din konusunda defalarca çatışmış; hatta Paşa ona din değiştirirse güzel bir hayat ve eş vaat etmiş; ancak başarılı olamamıştır. *“Üç gün sonra Paşa bir daha çağırdı (...) bir cesaret kapılarak dinimi değiştirmeyeceğimi söyleyince, Paşa şaşırды biraz sonra aptal olduğumu söyledi. Dinimi değiştirdim diye yüzüne bakamayacağım kimse yokmuş ki çevremde.”*(25) Venedikli, esir olması nedeniyle kendi kabul etmese bile Müslümanlıkla doğrudan ilişkili halifelik makamına da boyun eğmek, saygı göstermek durumunda bırakılmıştır: *“Eteğini öptüdü, hatırımı sorunca hücrede çektiğim sıkıntılardan söz ettim. (25).”*

Venedikli, din konusunda yalnızca Osmanlı Paşası ve iktidarla çatışma yaşamamış, Hoca ile kurduğu ilişkide de ilk zamanlarda Müslüman olması beklentisini baskı olarak hissetmiştir. Hoca, onun neden artık Müslüman olmadığını anlamakta güçlük çekmiş ve bunu doğrudan onunla paylaşmıştır. Bununla birlikte din değiştirmede için idamla cezalandırılmak istenen Venedikli'yi kurtaran Hoca olmuştur. *“Beni cezalandırmaya kararlıymış. Sonra birisine söz verdiğini anlatmaya başladı (...) sonunda söz verdiği ve anlattıklarından tuhaf biri olduğunu*

anladığım adamın Hoca olduğunu çıkardım.”(27) Hoca'nın Venedikli Köle'yi idamdan kurtarmasının sebebi, onun bildiği veya öğrendiği her şeyi öğrenmek istemesi; yani ondan çıkarının olmasıdır. Bununla birlikte din değiştirmemem bedeli, Venedikli için sonlanmayacak bir esaret olmuştur. “O sırada da Paşa beni Hoca'ya hediye ettiğini söyleyiverdi. Pek bir şey anlamadan bakıyordum önce; Paşa açıkladı: Artık Hoca'nın kölesiymişim (...). beni azat edip etmemek Hoca'nın elindeymiş, bundan sonra ne yaparsa yaparmış bana.”(27)

II.II.II. Yapıttaki Figürlerin Kişilik Özelliklerinin Çatışması

Yapıttaki çatışmanın ortaya çıkmasında farklı iki kültürden iki insanın birlikte ortak bir amaç için hareket etmeleri ve Venedikli'nin tanımadığı bir toplumda esir olarak yaşaması etkili olsa da Venedikli ile Hoca'nın kişiliklerinden kaynaklanan bir güçlük de söz konudur. Venedikli'nin henüz yirmi üç yaşında olması, bilgisine ve deneyimlerine güvenmesi, hayallerini gerçekleştirebilecek bir güçte olduğuna inanması ve kendine beğenmişliği, onun başkalarına gereksinim duymamasının ya da uyum göstermek zorunda hissetmemesinin nedenidir. Ayrıca bilimsel gelişmeler konusunda Osmanlı'dan çok daha önde olan Batılı bir insan olması da kendine güven duymasının altında yatan bir diğer nedendir. Bununla birlikte yıllarca görkemli yaşamış Osmanlı'nın bir ferdi olan Hoca'da da benzer özellikler söz konusudur. Venedikli'nin de Hoca'nın da kendilerine olan güvenleri, birbirlerine karşı bir kalkan oluşturarak bir güç savaşına dönüşmüş ve çatışma yaratmıştır.

Yapıtta iki figürün de adlarının belirtilmemesi, yalnızca sıfatlarıyla anılması, iki figürün kişilikleri hakkında ipuçları vermektedir. Venedikli, gemicilikten, bilimden iyi anlayan bir Batılı, Hoca ise, bilgisine güven duyulan bir Doğulu'dur. Her ikisinin de bilgilerine değer veren kişiler olmaları aralarındaki ilişkiyi başta oldukça zora sokmuştur. Birbirlerine açıktan bir şey sormaktan çekinen, birlikte yaptıkları deneylerin sonuçlarını bile ayrı ayrı yazıya

geçiren ikili, kaçamak bakışlarla birbirlerinin açıklarını aramışlar ve sonunda aslında birbirlerinden çok da fazla bir şey bilmediklerini kendilerine ifade edebilmişlerdir.

Odak figürler arasındaki bu çatışmada Hoca figürünün hırsı ve kıskançlığı da etkilidir. Hoca Venedikli Köle'nin öğrendiği bildiği her şeyi bilmek istemekle beraber bir yandan da ondan daha bilgisiz olduğunu kabul edememektedir. *“Olağanüstü çalışkanlığı ve zekâsıyla, sonraları daha da ilerleteceği İtalyancayı söküp altı ay içinde bütün kitaplarımı okuyup, bütün hatırladıklarımı da bana tekrarlattığı zaman hiçbir üstünlüğüm kalmamıştı benim. (28)”*. Hoca, Venedikli'den öğrenebilecekleri olduğunu bilmekle beraber kimsenin kendisinden daha iyi olamayacağı inancını taşıyan narsistik bir kişiliğe de sahiptir. Bu tutumunu da Venedikli'ye yansıtmaktadır. *“Herkesin kendisine benzememesinden huzursuzluk duyuyordu sanki.”* (33 Kendi güçsüzlüklerini ve bilgi eksiklerini kabul etmek istemeyen Hoca, Batılları ve dolayısıyla Venedikli'yi “aptallar” sözüyle aşağılamaya çalışmakta, içinden yükselen olumsuz sesleri susturmak için otoriter bir tavır izlemeye, güç kullanmaya da yönelebilmektedir. *“Beni sandalyeye bağlayıp masama oturtuktan sonra karşıma geçiyor, bana istediği şeyi yazmamı emrediyordu...”*(57) Ne var ki zamanla Hoca bu mücadeleden vazgeçerek kendi içine yönelip iç sorgulamaya girer; kendisine kim olduğunu amacının ne olduğunu sormaya başlar. Bu aslında kendine yönelik bir farkındalık sürecinin başıdır. Bu sürecin başında da Hoca kendini güçlü görme eğilimini sürdürür: *“Niye benim ben? diye yazmaya başladı, ama bu başlığın altına ötekilerin neden o kadar aşağılık ve ahmak olduğundan başka bir şey yazamıyordu.”*(56)

Venedikli Köle ile Hoca'nın birbirlerini tanımak için yazarak anlaşmalarının nedeni de Hoca'nın kendinden kaçmasıdır. Kendini beğenmişliğini yenemeyen Hoca, iletişimde de eşitlikçi bir tutum izleyemediği için ikili birbirlerini yazarak anlamaya çalışmışlar; ancak Hoca gücü elinde bulundurmamak isteyen tutumunu yazdıklarında da sürdürdüğü için

başlangıçta başarılı olamamıştır ve yazdıklarını Venedikli Köle'ye göstermeden yırtmıştır. *“Öfkeyle yazdıklarının hepsini yırttı.”*(55) *“Bir ay süren bu yazı işinin sonunda, bir gece pişmanlığa kapılıp bütün yazdıklarını yırttı.”* (56)

Hoca'nın Venedikli ile yaşadığı iletişim çatışmasının kökeni aslında kendiyile, kendi geçmişiyile olan çatışmasına dayalıdır. Geçmişine baktığında yaşamını istediği gibi yönlendiremediğini düşünen Hoca, Venedikli köle kadar kendisiyle barışık olamadığı için onunla çatışmakta, içten içe onun gibi olmak istemektedir. Venedikli Köle, Hoca'nın isteği üzerine hayatındaki her türlü iyi kötü şeyi kâğıda dökerken Hoca kendi ile ilgili kötü düşüncelerinin hiçbirini yazmamıştır. *“çünkü haftalardır ben kötülüklerimi yazarken, o yalnızca seyrediyordu.”* (58) Hoca kendini bulma çabasında iken Venedikli Köle'ye göre Hoca kendi olumsuzlukların ve hatalarının üstüne giderse ve onları kâğıda dökebilirse kendini bulacaktır. *“Kendi de kendi kötülüklerine ilişkin bir şeyler yazarsa ne kaybederdi ki!(...). Bunu yaparsa benim benzerlerimin nasıl birileri olduğunu anlayacaktır.”*(59) Hoca, inatla yazmayı sürdürerek kendi iç çatışmasını sonlandırmayı başarır. Başkalarında değil kendinde kusur arayarak iç huzura ulaşabileceğini, alınan derslerle ilerlenebileceğini ve kimsenin kusursuz olmadığını görür. Bu noktada Venedikli ile olan iletişimi ve etkileşimi de düzgün bir seyir izlemeye başlar.

II. II. Yapıttaki Çatışmanın Yansıtılmasında Uzamın İşlevi

Yapıttaki Doğu-Batı çatışması sadece Venedikli Köle ile Hoca arasındaki bilim odaklı bir çatışma olmamıştır. Bu çatışma anlatılırken yazar bulunulan ortamın özelliklerinden ve

simgelerden de yararlanmışır. Yapıttaki uzamlardan ilki İstanbul'dur; Venedikli Köle'nin İstanbul'a getirilmesiyle Doğu-Batı arasındaki çatışma da betimlenmiştir. *"İstanbul'a gösterişli bir törenle getirildik. Bütün düreklerin tepesine sancaklar çektiler, altlarına da bizim bayrakları, Meryem Ana tasvirlerini, haçları tersinden asıp külhanbeylerine aşağıdan oklattılar."*(14) bu göstermektedir ki tarihsel süreçte ele alındığında Doğu ile Batı arasındaki bu yarış sadece bilimsel değil kültürel değerler, sosyal farklılıklar ve toplumsal inançlar açısından da verilen bir yarışır. Hoca ile Venedikli Köle'nin tanışmasıyla beraber Hoca'nın Haliç'e bakan evine doğru gitmeleri bu iki kültür açısından farklılıkları en iyi şekilde betimleyen uzamlardan bir tanesidir. Hoca'nın evi Venedikli Köle'ye göre sıkıntılı, küçük ve sevimsiz olarak anlatılmaktadır ve içeride hiç eşya bulunmamaktadır. Venedikli'nin Hoca'nın evi hakkındaki ilk düşünceleri aslında Hoca hakkındaki düşünceleridir. Onu ilk gördüğünde ne kadar şaşırmış olsa da Hoca hakkındaki ilk izlenimleri rahatsız edici ve boğucu bir şekildedir. Bunun başka bir sebebi ise Doğu kültüründe var olan eşyalara Batı'dan gelen Venedikli Köle'nin alışamamasıdır. *"Duvar diplerine serdiği sedirlere oturmaya alışamadığım için, deneylerimizi tartışırken, ben ayakta durur, kimi zamanda sinirli sinirli odada bir aşağı bir yukarı yürürdüm."*(21) Yapıtta Hoca'nın ev betimlemesi aslında Doğu ile Batı arasındaki farklılıkları sosyal yapı içinde bulunan farklılıklarıyla da etkili olduğunun kanıtıdır. Venedikli Köle ile Hoca yapıt boyunca sürekli değişen ve aynı zamanda etkin bir şekilde ilerleyen bir ilişki içerisindedir.

Yapıttaki bir diğer uzam Heybeliada'dır. İstanbul'daki veba salgını sırasında çok korkan Venedikli, bu korkusundan kurtulamadığı için Hoca'nın yanından ayrılarak bir süreliğine Heybeliada'ya gitmiştir. Ada, Venedikli için özgür hissettiren, uzak ve korunaklı bir uzamdır. Duygularını açığa vurmayan Venedikli buradaki süreci mutlu bir biçimde geçirdiğini ifade etmektedir: *"Adada mutlu günler geçirdiğimi sonraları düşündüm."*(77) Venedikli aslında vebadan kaçtığı kadar Hoca'dan da kaçmak amacıyla Heybeliada'ya gitmiştir.

Yapıtın ilerleyen bölümlerinde göze çarpan başka bir diğer uzam ise Hristiyan köyüdür. Bir av sırasında Paşa'ya eşlik eden Hoca ile Venedikli bu köye geldiklerinde Venedikli Hoca'nın kendinden olmayana karşı oldukça acımasız tutumuyla karşılaşmıştır. Cılız bir ihtiyarı oldukça sert bir biçimde sorguya çeken Hoca, aslında ihtiyara değil Venedikli'ye gözdağı vermeye çalışmıştır: "*Hoca tuhaf bir hiddetle üsteliyor, ihtiyardan kendinden söz etmesini istiyordu.*"(116) Hoca'nın ihtiyarı kendiyile ilgili bilgi vermeye zorlaması, aslında ihtiyarı değil, Venedikli'yi kimliğindeki farklılıklarla yüzleştirme amacı taşımaktadır. Hoca, Venedikli Köle'den, yapıttaki birlikte oldukları zaman dilimi içerisinde Batı tarihindeki her şeyi öğrenmek istemesine rağmen kendisinin bildikleri ile Venedikli Köle'nin bildiklerini her zaman karşılaştırmış, kendini onun bildikleriyle sınamıştır. Bu bağlamda Hoca'nın Hristiyan köyünde sorguladığı cılız ihtiyar aslında Batı kültürüdür.

Uzam olarak en son ama en önemli yerlerden birisi de Beyaz Kale'dir. Beyaz Kale'den yapıtın sadece sonunda bahsedilmekte ve Beyaz Kale yapıtta "*Yüksekçe bir tepenin üzerindeydi, bayraklı kulelerine batan güneşin belli belirsiz kızılığı vurmuştu, ama beyazdı; bembeyaz ve güzel. Nedense insanın böyle güzel ve erişilmez bir şeyi ancak görebileceğini düşünürdüm.*"(125) sözleriyle betimlenmektedir. Bu bağlamda, Beyaz Kale aslında hem Hoca hem de Venedikli için bir uyanışın simgesidir. Venedikli de Hoca da karşılaşmalarının, ilişkilerinin ve dönüşümlerinin rastlantı değil zorunluluk olduğunun farkına varmalarını sağlayan Beyaz Kale'dir. "*Yıllardır rastlantı olarak yaşadığım birçok şeyin, şimdi zorunluluk olduğunu, askerlerimizin, kalenin beyaz kulelerine hiçbir zaman erişemeyeceklerini, Hoca'nın da benim gibi düşündüğünü biliyorum.*"(126)." Kalenin beyaz olması ve yeni bir sayfa açmayı düşündürmesi, kalenin betimlenmesindeki kusursuzluk, iki figür arasındaki çatışmanın sonlandığına da işaret etmektedir. Kalenin ulaşılmaz oluşu da iki figürün ancak birbirlerinin yerine geçebilecek kadar özdeşleşmeleriyle ulaşılabilecek bir son, kusursuzluk olmasıyla

ilişkilidir. İki taraf da bu kusursuz bütünleşmeyi tek taraflı kazanan olmaktan vazgeçerek elde etmişlerdir.

II. II. Yapıttaki Çatışmanın Yansıtılmasında Simgelerin İşlevi

Yapıttaki çatışmanın yansıtılmasında yapıtta kullanılan simgeler, leitemotifler de de rol oynamaktadır. Bu simgelerden ilki havai fişektir. Venedikli ile Hoca'yı bir araya getiren ve onların birlikte uzun zaman harcamalarına neden olan ilk olay, Paşa'nın onlardan havai fişek gösterisi düzenlemelerini istemeleridir. Venedikli'nin deneyler yaparak havai fişek hazırlama sürecinde *“Sonra, ağır ağır ejderhalarımızı geçirdik; burun deliklerinden, ağızlarından, kulaklarından alevler fışkırıyordu. Birbirleriyle dövüğe tutturduk onları.”*(24) adeta bir savaşı, mücadeleyi betimlemesi, ikisinin arasındaki çatışmanın somutlaması gibidir. Buradaki ejderhalar aslında iki farklı kültürü; Doğu ve Batı kültürünü temsil etmektedir; ayrıca ejderhaların can yakıcı olmaları, ağızlarından ateşler fışkırtmaları da çatışmanın şiddetine ve yıkıcılığına gönderme niteliğindedir. Yapıtta iki karakteri birbirleriyle bir araya getiren nedenin havai fişek yapımı olması, bu iki kişinin yaşayacakları güçlü tartışmalara, büyük dönüşüme işaret etmektedir. Hazırlanan havai fişek gösterisinin de uzun yıllar söz edilecek kadar görkemli olması da bu hem somut varlık olarak Hoca ile Venedikli'nin hem de Doğu ve Batı kültürlerinin birlikteliğinin görkemine, gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Yapıtta Venedikli Köle ile Hoca'nın üzerinde birlikte çalıştıkları bir diğer konu ise silah yapımıdır. Paşa'nın gösterişli ve büyük bir silah istemesi sonucunda birlikte çalışan ikili, bu girişimlerinde başarılı olamamışlardır. Silah, yapıtta ikilinin üretmeye çalıştıkları son araçtır. Bu aynı zamanda aralarındaki büyük tartışmaların durulduğu, birbirleriyle düzgün iletişim kurabildikleri, dahası gitgide birbirleri gibi davranabildikleri bir zamana denk gelmektedir. Dolayısıyla silah yapımında başarısız olma durumu, bir anlamda ateşkesi simgelemekte;

çatışmanın sona erdiğini göstermektedir. Venedikli de Hoca da bilgiyle ya da güçle birbirleri üzerinde baskı kuramayacaklarını, üstünlük sağlayamayacaklarını, birbirleri gibi düşünerek ya da davranarak güçlü olabileceklerini kavramışlardır.

Yapıtta çatışmanın yansıtılmasında rüya simgesi dev önemli bir işleve sahiptir. Bu rüyalar genellikle Venedikli'nin rüyalarıdır ve rüyanın örüntüsünde Hoca figürü yer bulmaktadır. Venedikli'nin İstanbul'da geçirdiği kölelik sürecinde Hoca'yla ilgili sorguladığı, eleştirdiği ve anlam veremediği her şey rüyalarında kendisini bulmuştur. *“Benim yerime geçip ülkeme gidiyor, nişanlımla evleniyor, düğünde kimse onun ben olmadığını fark etmiyordu...”* (38). Düşlerinde kendisini Hoca ile benzerlik içerisinde gören Venedikli, gerçekte onunla farklılıklarını çok daha belirgin bir biçimde hissetmiştir. Bu durum Venedikli'nin kendi iç çatışmasını tetiklemiştir: *“Gövdem benden ayrılarak, karanlıkta, yüzü gözükmeyen bir benzerimle anlaşıyor ve ikisi bana karşı işbirliğine girişiyorlardı”*(54). Burada anlatılan gövde, Venedikli'nin Batı'ya ait yanı, öz kültürü olarak da yorumlanabilir. Bu durumda denilebilir ki Venedikli kendi öz kültüründen koştukça Hoca'ya yaklaşmaktadır.

Sembolik açıdan önem taşıyan bir diğer nesne, Venedikli Köle ile Hoca'nın hazırladıkları kitaptır. Aslında yapıtta baştan sona yazının bir iletişim yöntemi olarak Venedikli ile Hoca'yı birbirine yaklaştıran bir simge olduğu düşünülebilir. Önce birlikte yaptıkları deneylerle ilgili gözlemlerini, giderek kendi iç dünyalarını kâğıda döken ikili, birbirlerinde gördükleri farklılıkları aşmanın yolu olarak da yazıyı kullanmışlardır. Yazmak, kendi iç çatışmalarını da birbirleriyle çatışmalarını da dizginlemenin en önemli aracı olmuş ve nihayet hazırladıkları kitapla yaşantılarıyla yüzleşmiş ve hem kendileriyle hem birbirleriyle hem de yaşadıklarıyla barışmışlardır. *“Böylece, sessiz ve karanlık geceler boyunca, aylarca hüznün ve umutsuz bir neşeyle kurguladığımız o yenilgi ve yıkıntı düşlerinden fıskıran, bütün o boynu bükük fukaraları, karanlık ve tuhaf sokakları, o eski güzel günlere ağıtlar yakan gözü yaşlıları ve*

sonu yenilgiyle biten bütün bu savaşları kitaba doldurduk (96).” Bu kitap aynı zamanda farklılıklara rağmen içsel anlamda zenginleşmenin, üretmenin, bir simgesi olarak yapıtta işlev üstlenmiştir.

III.SONUÇ

Bizim hayatımızda sadece tesadüf olarak adlandırdığımız olaylar aslında bizim hayatımızın temel taşlarını oluşturan zorunluluklar olarak karşımıza çıkabilir. Bu tesadüfi olarak adlandırdığımız olaylarda yaşadığımız deneyimler, hissettiğimiz duygular veya cevaplarını bilemediğimiz tüm sorular aslında bizim kendimizi sorgulayarak,eleştirerek kendi benliğimizi keşfetmemizdeki en önemli olaylardır. Orhan Pamuk'un "Beyaz Kale" adlı romanında da birbirinden farklı kültürlerden gelen iki insanın, tesadüf olarak adlandırabileceğimiz bir olay sayesinde kendilerini keşfetme ve sorgulama süreci anlatılmaktadır. Bu keşif süreci anlatılırken farklı bireysel kimliklere sahip bu iki insanın çatışmaları anlam kazanmaktadır. Bu iki odak figür inişli çıkışlı ve yer değiştiren karşılıklı güç ilişkisi içerisinde kendi varlıklarını, var oluşlarını sorgulamaktadır. Ayrıca Venedikli'nin köle olarak Hoca ile tanışması esaret ile bir uyumlanma zorunluluğu doğurmuş, esir olanla özgür olan arasına güç ve iktidar ilişkisi sokmuş; bu da yapıtın daha başından bir çatışma yaratmıştır. Yazar çatışmayı vurgulamak için iki farklı medeniyetten somut birer insan figürü seçerek onları özel adlarıyla değil sıfatlarıyla yansıtmıştır. Çatışmanın Doğu Batı, Müslüman Hristiyan biçiminde kültürel nedenleri olmakla birlikte kişisel, Hoca ile Venedikli'nin kişilik özelliklerine dayanan nedenleri de vardır. Bu kişisel neden her iki figürde de "ben bilirim, benim bildiğim doğrudur" biçiminde ortaya çıkan kendini beğenmişliktir. Aslında bu tutumun kökeni de kültürel geçmişe dayanmaktadır. Bilim ve sanata ileri gitmiş Doğulu toplumların bu üstünlüklerini elden bırakmama isteği, farklı milletlere hükmetmiş Osmanlı'nın geri kalmışlığı sindirememesi, eski görkemini sürdürme isteği Hoca'nın kimliğinde somutlaşmıştır. Öte yandan Venedikli, esir düşmüş olmasına rağmen bilimde önderliği ele geçirmiş Batı toplumlarının simgesi olduğunun bilincindedir ki yapıttaki olaylar zinciri içinde ona yüklenen görevler de bu konumuyla ilgilidir. İşte bu üstünlük telâşi iki figürün uyum sürecini geciktiren bir engel olarak yapıtta yerini bulmuştur. Yazar, kurgudaki ayrıntılarla bu

çatışma kavramını okurun gözünde belirginleştiren bir tutum izlemiştir. Yapıtta simgelerin kullanımı, yapıtın adını aldığı Beyaz Kale gibi uzamların varlığı bunların başında gelmektedir. Bütün bunların değerlendirilmesiyle araştırmanın sonunda, kültürel farklılıkların ve kişilikten kaynaklanan uyum sorununun bile, bir arada geçirilen süreye, bu süreçte kişilerin birbirlerine katkılarına bağlı olarak aşılabileceği ve hatta insanlar için aynışmaya sürecinden bile söz edilebileceği görülmüştür.

KAYNAKÇA

Pamuk,O. Beyaz Kale. YKY, İstanbul, 1994

